

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

Bakalářská práce

2023

Anna Müllerová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

**Zapomenuté ženy: Rozhlasový dokument
o genderových aspektech ženského bezdomovectví**

Bakalářská práce

Autor práce: Anna Müllerová

Studijní program: Komunikační studia

Vedoucí práce: doc. PhDr. Alice Němcová Tejkalová, Ph.D.

Rok obhajoby: 2023

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 3. 5. 2023

Anna Müllerová

Bibliografický záznam

MÜLLEROVÁ, Anna. *Zapomenuté ženy: Rozhlasový dokument o genderových aspektech ženského bezdomovectví*. Praha, 2023. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Alice Němcová Tejkalová, Ph.D.

Rozsah práce: 35 132 znaků

Abstrakt

Tato bakalářská práce, jejíž hlavní částí je 32minutový rozhlasový dokument, se zabývá genderovými aspekty ženského bezdomovectví. Ženy na ulici často čelí problémům a jejich následkům, které se velmi liší od mužského bezdomovectví. Konkrétně se jedná především o téma hygieny, násilí, mateřství, sexuálního obtěžování a drogové závislosti. Výpovědi zaměstnanců sociálních služeb a odborníků v oblasti bezdomovectví mají v rozhlasovém dokumentu komplexní problematiku nastínit, ale zároveň i poukázat na její řešení. Tím jsou sociální zařízení, které se specializují přímo na ženské bezdomovectví. Především je ale praktická část postavená na rozhovorech s třemi ženami bez domova, které mají poskytnout autentický vhled do zkoumaného fenoménu. K čerpání informací využiji dostupnou odbornou literaturu a další veřejné prameny, ale také rozhovory s povolanými osobami, které vznikly konkrétně pro účely této bakalářské práce.

Abstract

This thesis, complemented with 32-minute long radio documentary, focuses on the gender aspects on women's homelessness. Women often have to face difficulties that largely differ from men's homelessness, specifically when it comes to hygiene, violence, motherhood, sexual violence and drug abuse. Testimonies of social services employees and experts in the field are intended to outline the complex issue, but also to introduce the solution – services that specialize in women's homelessness. The practical part is above all based on interviews with three homeless women, which are intended to provide authentic insight into the phenomenon. As sources, I will use available academic literature and other public sources, as well as interviews with experts that were specifically created for the purposes of this thesis.

Klíčová slova

ženy bez domova, bezdomovectví, genderové aspekty, násilí, sexuální obtěžování, chudoba, znevýhodnění žen, hygiena, návykové látky, rozhlasový dokument

Keywords

homeless women, homelessness, gender aspects, violence, sexual harassment, poverty, disadvantages suffered by women, hygiene, substance abuse, radio documentary

Title/název práce

Forgotten Women: A Radio Documentary Concerning the Gender Aspects of Homelessness among Women

Poděkování

Na tomto místě bych ráda srdečně poděkovala doc. PhDr. Alici Němcové Tejkalové, Ph.D. za její laskavý přístup, odbornou konzultaci, pochopení, čas a zároveň i za podporu při zpracování takto náročné sociální problematiky. Děkuji také všem odborníkům, kteří mi poskytli autentický vhled do světa žen bez domova. A velké poděkování patří i všem ženám, které se mnou byly ochotné sdílet své životní příběhy, jelikož bez jejich otevřenosti a upřímnosti by dokument nemohl vzniknout.

Obsah

1. Úvod	8
2. Teoretická část	9
2.1 Ženské bezdomovectví	9
2.1.1 Genderové aspekty – sexuální obtěžování, mateřství, hygiena a drogová závislost	10
2.1.2 Téma skrytého bezdomovectví u žen	12
2.2 Legislativa související s ženským bezdomovectvím v České republice	12
2.3 Charakteristika rozhlasového dokumentu	13
2.4 Charakteristika solution journalism	14
3. Metodologická část	16
3.1 Praktická aplikace rozhlasového dokumentu u zvoleného tématu	16
3.1.1 Výběr respondentů	16
3.1.2 Nahrávání dokumentu	18
3.1.3 Postprodukce materiálu	19
3.1.4 Použitá technika	19
3.2 Praktická aplikace solution journalism u zvoleného tématu	19
3.3 Odklon od teze	20
4. Závěr	21
5. Summary	22
6. Použitá literatura a prameny	23
7. Teze bakalářské práce	27
8. Přílohy	30
8.1 Scénář rozhlasového dokumentu	30

1. Úvod

Svět lidí bez domova je pro většinu společnosti něco cizího a nepochopitelného a v některých z nás může vyvolávat silně negativní reakci. Zároveň je to ale problematika, o které víme velmi málo a informace často získáváme pouze zprostředkované z médií. V mojí práci proto vstoupím do tohoto světa a skrz autentický i odborný vhled se zaměřím na více opomíjenou skupinu lidí bez domova, totiž na ženy. O jejich životě jako společnost nemáme dostatečné povědomí, ať už protože pod pojmem bezdomovectví si primárně představíme muže ve středním věku, nebo kvůli fenoménu skrytého bezdomovectví.

Hlavní částí této práce bude 32minutový rozhlasový dokument, který má dát ženám bez domova prostor, aby mohly své příběhy vyprávět samy. Posluchači tak budou moci lépe pochopit jejich situaci, její příčiny a překážky, kterým každodenně čelí. Jejich osobní výpovědi budou doplněny pohledem odborníků, kteří téma obohatí svými zkušenostmi a poznatky z praxe. Část práce se také za pomoci solution journalism bude věnovat řešení problematiky genderových aspektů bezdomovectví, a to na základě představení zařízení, které se věnují čistě ženám. Rozhlasový dokument by tak měl nabídnout nový vhled do světa žen bez domova a snažit se eliminovat zažitě, škodlivé představy o tom, jaké jsou příčiny a následky bezdomovectví.

Primárním cílem teoretické části bakalářské práce je představit bezdomovectví a ženské postavení v rámci této problematiky. Doprovodný text se zároveň zaměří na českou legislativu spojenou se zkoumaným tématem a na fenomén skrytého bezdomovectví. Součástí bude i popis žánru rozhlasového dokumentu a představení solution journalism. V poslední části vysvětlím můj postup při přípravě, tvorbě a postprodukcí rozhlasového dokumentu. Součástí metodologie je i scénář dokumentu, který svým jazykem zrcadlí způsob vyjadřování jednotlivých respondentů.

V rámci celé teoretické i praktické části jsem upustila od používání výrazu „bezdomovkyně“ pro označení žen bez domova, a to na základě rozhovorů, který jsem vedla s respondentkami této práce. Všechny totiž na můj dotaz uvedly, že tento výraz vnímají jako degradující a pejorativní, rozhodla jsem se proto respektovat jejich názor.

2. Teoretická část

2.1 Ženské bezdomovectví

Bezdomovectví je i přes svoji nadčasovost a komplexitu velmi těžko definovatelný jev. Na základě odborných studií ale můžeme najít společné faktory, které se v definicích lidí bez domova objevují. Evropská federace národních organizací pracujících s bezdomovci (FEANTSA) upozorňuje, že neexistuje jednotná definice bezdomovectví, ale shrnuje ho jako „život bez přístřeší, bez domova a život v neadekvátních a nejistých podmínkách“ (FEANTSA, ©2023). Právě kvůli širokým definicím je těžké zachytit odpovídající počet lidí bez přístřeší ve společnosti. Poslední sčítání v České republice z roku 2019¹ ukazuje, že je v Česku 21 230 dospělých osob a 2 600 dětí bez domova. Žen je podle tohoto průzkumu přibližně 30 %, chudoba se v jejich případě neprojevuje tak veřejně (Nešporová, 2019). Nižší podíl zaznamenaných žen se ale dá vysvětlit fenoménem skrytého bezdomovectví (více v kapitole 2.1.2.), kdy „sčítání, zejména osob žijících na ulici, zahrnuje pouze viditelné lidi bez domova. Přitom existují očividné důvody, proč se ženy schovávají, a tyto důvody mohou částečně vysvětlit početní rozdíl“ (Bretherton, 2017, s. 2). Těmito důvody může být například mateřství, péče o děti nebo kritický pohled společnosti na ženy bez domova.

Zatímco v obecném měřítku se jako nejčastější důvody bezdomovectví uvádí „drogová závislost, násilí v rodině, psychické problémy, úroveň vzdělání a chudoba“; při zkoumání příčin pouze ženského bezdomovectví jde více o faktory, které jsou spojené s genderem. „Navzdory všem argumentům o rovnoprávnosti mužů a žen, navzdory proklamovaným rovným příležitostem pro muže i ženy, navzdory všem hnutím za důstojnost, rovnoprávnost a emancipaci žen, sociální, ekonomické a politické postavení žen je stále problematické,“ uvádějí Hradecká a Hradecký (1996, str. 43). Ženské bezdomovectví je ovlivněno normami pro ženy a jejich stereotypy a postavením ve společnosti.

Reeve (2018) v tomto ohledu poukazuje na dva jevy: „Ženské bezdomovectví lze chápat v kontextu dělby práce podle pohlaví, která produkuje a reprodukuje nerovnost a znevýhodnění na trhu práce, ale také v kontextu ženského vztahu k domovu (a tím pádem i ostatním místům

¹ sčítány byly osoby bez střechy nad hlavou a vybrané kategorie osob bez bytu podle mezinárodní typologie ETHOS, výzkum realizoval Výzkumný ústav práce a sociálních věcí

mimo domov)“. Ženy tak mohou častěji podlehnout finančním problémům, ztráta domova na ně má větší dopad, jelikož pak nezapadají do typické představy o ženách.

U žen také často hovoříme o dobrovolném bezdomovectví. To se týká osob, jež jsou na ulici na základě vlastního rozhodnutí, jde i o ty, které mají s bezdomovectvím už předchozí zkušenost. Ženské bezdomovectví je v mnoha případech podmíněno domácím násilím. Jelikož oběti nemají přístup k dostupnému bydlení, nemají kam odejít. Ty, co odejdou, často žijí ve špatných podmínkách, nebo se vrátí za násilníkem, aby měly kde bydlet (Sev'er, 2002).

2.1.1 Genderové aspekty – sexuální obtěžování, mateřství, hygiena a drogová závislost

Bezdomovectví je nejen v českém, ale i ve světovém měřítku vnímáno jako maskulinní jev (Phipps et al., 2018). Mnoho výzkumů ovšem prokázalo, že bezdomovectví u žen je velmi rozdílné od bezdomovectví u mužů, a proto je třeba na něj nahlížet odděleně a s jiným přístupem. Rozdíly lze najít v množství evidovaných případů sexuálního obtěžování a domácího násilí (Christensen et al., 2005), v otázce hygieny (Beijer & Andreasson, 2009), rodičovství (Evans & Forsyth, 2004) a v mnoha dalších faktorech. Ženy žijící na ulici jsou především vdané, nebo rozvedené, na rozdíl od mužů, kteří jsou povětšinou svobodní (Phipps et al., 2018).

Genderové aspekty ženského bezdomovectví se v mnohých případech prolínají a nejdou od sebe oddělit, jelikož tvoří ucelený obraz ženského života na ulici. Ten je často otázkou přežití a nese s sebou četná rizika. Okolí žen bez domova často jejich ženství zneužívá a samotné ženy jsou nuceny ho využívat pro lepší podmínky, nebo se jen velmi složitě bránit sexuálnímu obtěžování, agresi a nadávkám. „Drtivá většina žen bez domova zažila násilí na vlastní kůži a třeba právě na útěku před ním o domov přišla. Ty, které jej nezažily, mohly být alespoň jeho svědkem. Když se ocitnou na ulici, jejich situace se navíc zpravidla ještě zhorší. Okradení, napadení a nevyžádaná pozornost i společnost mužů, jako by se s ženstvím na ulici snoubila“ (Bandit, 2014).

Ulice je pro ženy rizikovým místem. Často si proto budují velké sociální sítě a pokud nenajdou alespoň trochu bezpečné zázemí (azylový dům, noclehárnu nebo třeba komunitní centrum), hledají si partnera, který je před násilnými vlivy ochrání. „Není tedy divu, že na útěku před

krutostí ulice se ženy uchylují do partnerských vztahů (často s muži), které více než láskyplný příběh nabízejí především ochranu před daleko nevyzpytatelnějším světem bez pevné střechy nad hlavou“ (Bandit, 2014). Ovšem i v komunitních centrech, nebo jiných zařízeních, které přijímají jak ženy, tak muže, často dochází k napadání a sexuálnímu obtěžování. Tento problém z části řeší místa, která přijímají pouze ženy. V Česku existuje například ženská komunitní centra nebo azylové domy pro ženy zřízené organizacemi Naděje, Armáda Spásy nebo například Jako Doma.

Dalším aspektem, který úzce navazuje na bezpečí a ochranu na ulici, je mateřství a těhotenství. Rodičovství a vztahy v rámci rodiny jsou bezdomovectvím silně ovlivněny. Většina žen se bezdomovectvím snaží problémy řešit bez pomoci institucí, aby jim nebyly děti odebrány. V tomto případě ale dochází k narušení vztahu dítěte s matkou, která není schopná zajistit adekvátní péči. Jak bylo řečeno na olomoucké konferenci v roce 2009, která se věnovala specifikům ženského bezdomovectví: „Matky, které jsou zároveň bezdomovkyněmi, často čelí mnoha stresujícím faktorům a mohou vykazovat známky nekonzistentní výchovy dítěte, což zanechává dítě zmatené a nejisté svou hodnotou“ (Specifika žen mezi lidmi bez domova: sborník z konference z prosince 2009, 31). Nejčastější situací ovšem je, že dítě s matkou na ulici nežije a je umístěno do dětského domova nebo žije u příbuzných.

Těhotenství může být pro ženy možnost, jak získat peníze; a to skrz porodné. V takovém případě jsou děti většinou nabízené k adopci. Pro část žen je ovšem těhotenství aktivním impulsem, který je motivuje se z ulice dostat (Specifika žen mezi lidmi bez domova: sborník z konference z prosince 2009, str. 31).

Ženy se na ulici často potýkají se zdravotními problémy, které úzce souvisí s hygienou. Dostupné hygienické potřeby je totiž pro většinu žen obtížné sehnat. Nedostatek péče o sebe je u lidí bez domova všeobecný problém, každodenní hygiena pro ně není samozřejmostí. Čistota je tak pro ženy otázkou hrdosti a ukazuje snahu nevyčleňovat se ze společnosti (Reeve et al., 2004). Jedním z faktorů, který situaci v případě nedostupného sanitárního zařízení komplikuje, je menstruace. „Menstruace byla vždy u lidí bez domova přehlížena nejen veřejností, ale i aktéry veřejné společnosti, tvůrci politik a akademiky,“ konstatují Bobel et al. (2020, s. 31). Kvůli nedostupnosti menstruačních pomůcek tak ženy často situaci řeší vlastními nehygienickými způsoby. Je však důležité uvést, že menopauza a další externí faktory jako je stres nebo rapidní úbytek váhy způsobují, že část žen na ulici menstruaci nemá.

Průdková a Novotný (2008, s. 23) uvádějí, že ženy na ulici o sebe přestanou pečovat obzvlášť „holdují-li alkoholu, který jejich zásady a návyky poměrně úspěšně rozpouští“. Návykové látky jsou obecně pro mnoho žen bez domova způsobem, jak se se svou situací vypořádat. V mnoha případech je na ulici začnou užívat ještě ve větším množství. Podle Jasinského a kolegů (2005) jsou alkohol a drogy součástí strategie přežití, která úzce souvisí i s využitím sexu. Ženy, které se používají sex jako nástroj k přežití, jsou pak ovšem vystaveny většímu nebezpečí násilí ze strany mužů.

2.1.2 Téma skrytého bezdomovectví u žen

Skryté bezdomovectví je jednou z nejrozšířenějších forem bezdomovectví u žen. Jelikož ho na první pohled nepoznáme, je to i jeden z důvodů, proč jsou tyto osoby jen těžko zahrnovány do statistik (Hradecká a Hradecký, 1996). Ženy často absenci vlastního domova nahrazují tak, že přespávají u svých známých, přátel, nebo rodiny. „Důvody k takovémuto „skrývání“ jsou mnohé. Nezřídka jsou spojeny s mateřstvím, péčí o děti, stigmatizací a kritičtějším náhledem společnosti na ženy, které tzv. selhaly – fenomény, které nutí ženy balancovat na hranici propadu na samé dno déle než muže“ (Hetmánková 2013, s. 2). I přes to, že tento životní styl řeší otázku studu a strachu si přiznat svoji situaci, velkým rizikem je jeho nestabilita, která často nakonec dovede k pobytu na ulici. Ženy také ve stavu skrytého bezdomovectví často musí řešit izolaci od okolí, pocit bezmoci, rozpad jejich podpůrných sítí a neznalost služeb pomoci.

Často se snaží zapadnout i svým vzhledem. Ženy tak dokážou spát na veřejných místech (jako je letiště, veřejná doprava, ...) aniž by na sebe přitáhly pozornost. „Jedna z žen, například, na sobě měla velké vlněné pončo, když spala na lavičce, protože kdyby se místo toho přikryla dekou, bylo by poznat, že je bezdomovkyně“ (Reeve, 2018).

2.2 Legislativa související s ženským bezdomovectvím v České republice

V české legislativě neexistují zákony, které by se věnovaly konkrétně ženskému bezdomovectví. Ženy bez domova u sebe často nemají své doklady, jejich získání je pro ně složité a zdlouhavé. Navíc se často bojí obracet na úřady a bez doprovodu si nedokáží uspořádat své záležitosti (Hála, 2005, s. 35). Jak uvádí Hradecký (in Průdková, Novotný, 2008, s. 32), „pro člověka bez dokladů se jeho práva stávají jen teorií.“

Samotné bezdomovectví je v zákonech definováno poměrně spoře. Věnuje se mu ale například Zákon o životním a existenčním minimu, který definuje životní minimum jako „minimální hranici peněžních příjmů fyzických osob k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb“ (110/2006 Sb. Zákon o životním a existenčním minimu, §1 (1)) a existenční minimum definuje jako „minimální hranici příjmů osob, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití“ (110/2006 Sb. Zákon o životním a existenčním minimu, §1 (1)). Společně se Zákonem o pomoci v hmotné nouzi, který „upravuje poskytování pomoci k zajištění základních životních podmínek fyzickým osobám, které se nacházejí v hmotné nouzi, prostřednictvím dávek pomoci v hmotné nouzi“ (Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, §1 (1)) tyto dva zákony zajišťují podporu pro osoby v právě definované materiální nouzi, kterými ženy bez domova jsou. V některých azylových domech, jako je například Dům Naděje Praha-Vršovice, je poplatek za ubytování klientek strháván přímo z této finanční podpory od státu.

Aspekty ženského bezdomovectví a jeho problematiku z části pokrývá Zákon, kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím (č. 135/2006 Sb.), na základě kterého mohou policisté v případě detekce násilí v domácnosti vykázat násilníka z domácnosti, nebo mu například zakázat styk s napadenou osobou. Problém je v tom, že sice může dojít k odstranění násilí, ale samotná žena pak bez finanční podpory partnera může být i tak náchylnější k bezdomovectví. V případě života na ulici pak takový zákon nelze plně aplikovat, protože násilníka není z jaké „domácnosti“ vykázat.

2.3 Charakteristika rozhlasového dokumentu

Stejně jako bezdomovectví, i rozhlasový dokument je těžké jednoznačně definovat. Často bývá vnímán jako synonymum rozhlasové reportáže, nebo rozhlasového featuru. Ješutová (2013, s. 3) uvádí, že jako dokument se označuje „i skupina žánrů, které ze své podstaty zachycují autentické zvukové svědectví“. Na tuto nepřesnou hranici definici rozhlasového dokumentu poukazuje i Hanáčková (2008, s. 24): „Česká terminologie, užívaná v publicistických a hraničních, publicisticko-uměleckých žánrech, je velmi vágní a chybí jí pevná pravidla.“ Z toho vyplývá, že samotná definice rozhlasového dokumentu může být v různých zemích odlišná. Jelikož rozhlasový dokument, který bude praktickou částí této bakalářské práce, bude natáčený a publikovaný v českém prostředí, rozhodla jsem se při definici žánru pracovat pouze s českými prameny.

Pokud se pokusíme najít nějaké ohraničení rozhlasového dokumentu, podle Ješutové (2013, s. 3) je to „svědectví o lidech a době, společenské atmosféře, zachycuje skutečné příběhy obyčejných lidí i osobností, také události“. Při analýze rozhlasového dokumentu jako určitého pohledu na společenskou situaci je důležité zaměřit se i na autora dané tvorby, protože je to právě jeho percepce reality, která výsledné dílo ovlivní. Jak vysvětluje Maršík (in Halada a Osvaldová, 2017, s. 71) ve Slovníku žurnalistiky, rozhlasový dokument není pouze pasivním zvukovým zachycením reality, ale obsahuje také subjektivní prvky, které ovšem vyplývají z autorova tvůrčího přístupu k tématu, jako je výběr faktů, jejich uspořádání, interpretace a hledání nových vztahů a souvislostí. Na samotný autorův přístup klade důraz také Karel Navrátil (2006) v knize Čtrnáct kapitol o rozhlase, který požaduje i u žánru dokumentu, aby autor události neinterpretoval, pouze objektivně zprostředkoval, což ovšem není, vzhledem k žánru jako takovému, zcela možné. Autor se může snažit být maximálně objektivní, ale svojí subjektivitou a určité míry interpretace se u publicistického útvaru zbavit nedokáže.

Rozhlasový dokument pracuje jak se zpravodajskými a publicistickými prvky, tak se složkou uměleckou. Jak řekla autorka rozhlasových dokumentů Bronislava Janečková v rozhovoru pro Respekt, „základem je příběh, který se odehrává ve zvukovém prostoru. (...) Takový prostor není reálně vyměřen, ale jeho podobu vytváříme stereofonním zvukem, pohybem v exteriéru, slovem jako výrazovým prostředkem“ (Hovorka et al., 2011, s. 3). Pro tvorbu je tak důležitá zvuková autentičnost, která vychází z přítomných ruchů a zvuku v pozadí. V případě tématu ženského bezdomovectví jde například o prostředí denních center, azylových domů a míst, kde se ženy bez domova a odborníci, kteří s nimi pracují, pohybují.

V českém mediálním prostoru se rozhlasovému dokumentu věnuje především Český rozhlas, kde vznikla samostatná Tvůrčí skupina publicistiky a dokumentu. Její vedoucí Daniel Moravec k tvorbě uvádí, že nezáleží na délce, dokument může mít 5 minut stejně tak jako 50. Důležitá je podle něj spíše forma, obsah a zpracování (Gondík, 2016).

2.4 Charakteristika solution journalism

Média často svým zobrazováním reality vytváří negativní obraz společnosti, jelikož se primárně zaměřují na tragické události a konflikty. Bantz (1997) ve své publikaci uvádí, že novinářské organizace konflikt normalizují; vnímají ho jako rutinu, jako něco očekávaného a možná až nezbytného pro život ve společnosti. Mnoho zpráv však ze své podstaty nemusí být založeno čistě na problému a část novinářů proto místo tradičního narativu hledá způsoby, jak

konzumentům médií předat informace jinak, a to dělá právě solution journalism. „Je to typ vyprávění, který se zaměřuje na řešení – a to skrz lidi, kteří znají způsoby, jak se vypořádat s místními, národními a mezinárodními problémy, stejně tak jako skrz lidi, které problém přímo ovlivnil“ (Usery, 2022). Tento přístup umožňuje hlubší porozumění tématu a vytváří prostor pro eliminaci a prevenci (primárně sociálního) konfliktu, stejně tak jako pro replikaci jeho řešení. Jak říká Benesch (1998, s. 39), „místo upozorňování na to, co je špatně, se solutions journalism zaměřuje na to, co je správně, a to ve víře, že to někdo v budoucnu dokáže napodobit.“ Kromě znázornění toho, proč daný přístup funguje, poukazuje zároveň na jeho limity a slabé stránky.

Pojem solution journalism zatím nemá oficiální český překlad (obecně se dá mluvit o žurnalistice zaměřené na řešení, jak bylo naznačeno výše), což může být i tím, že jako koncept je v Česku zatím minimální využíván. Jak popisuje Golasovská (2020) ve své diplomové práci, novináři, kteří v tuzemsku využili při psaní textu solutions journalism a byli pak za své dílo oceněni, to často ani neudělali vědomě. Zaměřím se proto na definici, kterou vytvořila mezinárodní nezisková organizace Solutions Journalism Network, s níž pracuje i další nezisková organizace Transitions Online, která v Česku na rozšíření povědomí o solution journalism pracuje.

Solution Journalism Network v této definici, která je součástí jejich základního manuálu, uvádí pět kritérií, které by žurnalistika zaměřená na řešení měla splňovat:

- 1) *„do hloubky se zaměřuje na reakci na nějaký společenský problém,*
- 2) *detailně a smysluplně prozkoumává, jak tato reakce funguje,*
- 3) *zaměřuje se na účinnost, nikoli dobré úmysly, a předkládá dostupné důkazy o výsledcích,*
- 4) *poskytuje nejen inspiraci, ale i porozumění užitečné pro ostatní,*
- 5) *rozebírá, co na daném přístupu nefunguje.“* (Solution Journalism Network, 2023a.)

Manuál zároveň upozorňuje, že solution journalism se zaměřuje na již existující řešení, a nelze ho proto zaměňovat s takzvanou „think-tankovou žurnalistikou“, která předkládá ještě neexistující možnosti. Podle manuálu je také důležité odlišit žurnalistiku zaměřenou na řešení a aktivistickou žurnalistiku, jelikož by se autoři solution journalism neměli snažit získat od čtenářů finanční prostředky pro účel, na který se zaměřují (Solution Journalism Network, 2023b).

3. Metodologická část

3.1 Praktická aplikace rozhlasového dokumentu u zvoleného tématu

Jak je uvedeno v teoretické části této práce, bezdomovectví je velmi komplexní a složitě uchopitelná problematika. Právě proto mi přišlo adekvátní téma zpracovat v delším audio příspěvku, který by ho dokázal představit jak z odborného pohledu, tak skrz autentické výpovědi jednotlivých respondentek. Ač jde o sociální problematiku, nechtěla jsem poukazovat převážně na negativní aspekty, jelikož takový pohled často využívají tradiční média (viz kapitola 2.4) a vede k normalizaci konfliktu. Hledala jsem proto způsob, jak v dokumentu zahrnout i řešení. Díky mým rozhovorům s odborníky a ženami jsem zjistila, že ho v rámci ženského bezdomovectví představují zařízení, která se zaměřují přímo na genderově specifické potřeby (jako je hygiena, mateřství nebo bezpečí), a snaží se tak eliminovat znevýhodnění žen na ulici. Tento způsob péče nabízí konkrétně komunitní centra a azylové domy, považovala jsem proto za zásadní, abych mohla prostřednictvím rozhovorů s mými respondentkami chod některých těchto zařízení představit.

Při výběru konkrétních žen, které budou v dokumentu vystupovat, jsem se zaměřila především na jejich věk a životní příběh. Chtěla jsem, aby jejich prožívání a přístup k bezdomovectví byly rozdílné. Nakonec jsem se kvůli délce díla a jeho srozumitelnosti pro posluchače rozhodla použít tři příběhy žen a doplnit je výpověďmi třech odborníků, kteří na téma nahlízejí skrz svou profesi. V dokumentu jsem pro vykreslení autentického prostředí využívala ruchy z míst, kde jsem natáčela. Jelikož jde o citlivé téma, některé rozhovory v azylových domech a komunitních centrech byly natáčeny v tichých, uzavřených místnostech, protože si v určitých případech ženy nepřály, aby je slyšely ostatní přítomné osoby. Pro propojení jednotlivých tematických celků je použita hudba, kterou složila jedna z mých respondentek, jak je v rozhlasovém dokumentu i uvedeno.

3.1.1 Výběr respondentů

Při hledání příběhů žen bez domova jsem oslovila několik organizací, které se v oblasti bezdomovectví angažují. Při výběru jsem se zaměřila primárně na Prahu, jelikož je to mé bydliště a zároveň podle posledního sčítání v České republice z roku 2019 je to oblast, kde se po Moravskoslezském kraji vyskytuje druhý nejvyšší počet osob bez domova (Nešporová, 2019). Nejdříve jsem se primárně nezaměřovala jen na ženská zařízení a oslovila jsem

organizace Naděje a Armáda spásy s prosbou, jestli bych mohla navštívit jejich komunitní centra a azylové domy, a zároveň v nich natočit materiál pro můj rozhlasový dokument. Ozvalo se mi hned několik poboček, nakonec jsem se domluvila s organizací Naděje a navštívila jejich Denní centrum U Bulhara, které navštěvují ženy i muži, a Azylový dům pro ženy Vršovice. Na místě jsem mluvila s několika odborníky, především s vedoucími zařízení a pár klientkami. Zároveň jsem oslovila i neziskovou organizaci Jako Doma, která se zaměřuje výhradně na problematiku ženského bezdomovectví. Spojila jsem se přímo se zakladateli, kteří mi umožnili do jejich komunitního centra několikrát přijít a seznámit se s prostředím a ženami, které místo pravidelně navštěvují. Po několika rozhovorech jsem se na základě práce na scénáři dokumentu rozhodla zaměřit výhradně na ženská zařízení.

Celkem jsem nahrála rozhovory s 8 ženami a 5 odborníky. Pro účely dokumentu jsem ale nemohla použít všechny, chtěla jsem, aby výsledný sestřih splňoval očekávanou délku a aby se v něm posluchači kvůli častému střídání hlasů neztráceli. Navíc se v určitých případech (a to především u odborníků) odpovědi opakovaly. Poznatky nevyužitých respondentů jsem ovšem v určitých případech začlenila do mých asynchronů, které celý dokument provázejí.

Organizace mě ve všech případech upozornily, že mi předem nemůžou zaručit rozhovor, jelikož klientky často na domluvené schůzky nedorazí, nebo si své rozhodnutí rozmyslí. Nikdy jsem proto dopředu nevěděla, jestli v ten den budu moci natáčet rozhovor nebo s kým bude. S ženami jsem se ze stejného důvodu seznamovala až přímo před rozhovorem a výběr těch, které jsem použila v dokumentu, jsem dělala až v postprodukci. Vždy jsem ale měla připravenou osnovu otázek, která byla napsaná na základě důkladné rešerše. Té jsem se následně držela, ovšem pokud ženy nechtěly na určité otázky odpovídat, nebo například řekly něco, co mě přimělo se doptávat, snažila jsem se spíše improvizovat.

Příběhy žen bez domova nakonec v mém dokumentu reprezentují Kateřina, Eva a Jana. Kateřině bylo v době našeho rozhovoru 33, denně dochází do komunitního centra Jako Doma, přes noc ale přespává v noclehárnách nebo venku. Bez stálého domova je s menšími výjimkami 15 let. Evě je 67 let, stejně jako Kateřina navštěvuje komunitní centrum Jako Doma a z ulice se dostala před několika měsíci, kdy se nastěhovala zpátky do domu, ze kterého musela původně kvůli sporům s majitelem odejít. Devětapadesátiletou Janu jsem poznala v Azylovém domě Vršovice, kde v době rozhovoru žila přes tři měsíce. Na ulici se dostala kvůli rodinné situaci a problémům s alkoholem.

Osobní příběhy jsem chtěla provázat i pohledy odborníků, nakonec jsem pro tento účel využila přednostně ty, kteří mají pracovní zkušenost přímo s ženským bezdomovectvím. Výjimkou byl sociální kurátor Pavel Pěnkava, který pracuje i s muži. Díky jeho dlouholeté praxi mi ale v dokumentu umožnil vykreslit obraz přístupu k ženskému bezdomovectví v 90. letech 20. století. Následně jsem využila rozhovor s autorem Rad Bandit, kterého jsem poznala v komunitním centru Jako Doma. Již předtím jsem ho citovala v teoretické části této práce, napsal totiž několik odborných studií a článků o ženském bezdomovectví, zároveň je to i jeden ze zakladatelů uvedeného zařízení. V dokumentu jsem využila i odpovědi vedoucí Azylového domu Vršovice Ireny Burmekové, která mi popsala fungování dlouhodobých ubytování pro osoby bez domova i zájem o zařízení čistě pro ženy.

3.1.2 Nahrávání dokumentu

Během nahrávání rozhovorů jsem se snažila zachytit autentičnost prostředí, ale zároveň zvolit techniku natáčení, která by mi umožnila co nejkvalitnější nahrávky. V dokumentu se proto střídá tiché a rušné prostředí, které má posluchačům dokreslovat místo, kde jsem se s respondenty nacházela. Stopáž všech rozhovorů, které jsem během tvoření dokumentu natočila, je dohromady přes 12 hodin.

S odborníky jsem mluvila v místě jejich pracoviště, ve většině případů přímo v jejich kanceláři. Výjimkou byl Rad Bandit, se kterým jsem část rozhovoru nahrávala přímo v komunitním centru, jelikož byl pracovníě vytížený. Pod některými výpověďmi je proto slyšet ruch z místa.

Evu jsem poznala v komunitním centru Jako Doma, kde mi sama nabídla, že mi převypráví svůj příběh. Rozhovor jsme natáčely v zasedací místnosti, kam primárně smí jen vedení, abychom byly oddělené od ostatních žen, které zařízení navštěvují. Její výpovědi jsou proto natočené v tichu.

S Kateřinou jsme se také nejprve setkaly v komunitním centru Jako Doma, kde jsme nahrály dvacetiminutový rozhovor. Následně jsem ji na základě její společenské povahy a otevřenosti požádala, jestli by byla ochotná se mnou natočit část dokumentu i venku, a to především na místech, kde se pravidelně pohybuje. Jelikož Kateřina nemá kredit na SIM kartě a většinu času si ani nemá kde nabít telefon, bylo složité se domluvit na dalším setkání. Nakonec jsme se

po přibližně třech týdnech opět sešly, natáčení ale zkomplikoval Kateřiny zdravotní stav, většinu času jsme tak seděly na lavičkách nebo v dopravních prostředcích. V dokumentu je proto během našeho rozhovoru často slyšet ruch města, v případě incidentu se psem i štěkání a hlas majitelky zvířete.

S Janou jsme se setkaly v Azylovém domě Vršovice. Nejprve jsem nahrávaly rozhovor v uzavřené místnosti, kterou klientky zařízení využívají jako společenskou místnost, poté jsme se přesunuly do pokoje, který sdílí s ostatními ženami. Jana mě často během rozhovoru žádala o přerušení nahrávání, aby si mohla odpovědi promyslet, její část jsem proto v postprodukcí musela sestříhat do plynulých celků.

3.1.3 Postprodukce materiálu

Všechn materiál jsem si nejprve nechala zpracovat AI programem na přepisování audia do textu s názvem Good Tape. Výsledná podoba nebyla dokonalá, umožnila mi ale základní orientaci v rozhovorech a skládání jednotlivých výpovědí do uceleného scénáře. Při jeho psaní jsem se snažila jít především po tematických celcích. Nechtěla jsem z dokumentu udělat primárně osobní medailonky respondentek, ale zobrazit na jejich příbězích problémy a překážky, kterým ženy na ulici čelí. Střídala jsem pravidelně mluvené slovo a hudební spojky, aby posluchač věděl, kdy se tematické celky mění. Zároveň jsem se snažila začínat každou část reportážními prvky a ruchy, aby byl celý dokument zvukově zajímavý a různorodý.

3.1.4 Použitá technika

Celý dokument jsem nahrála na můj vlastní diktafon Zoom H1n a materiál z něj jsem následně sestříhala v audio editoru REAPER. Hudební ukázkou, kterou používám jako propojení jednotlivých částí dokumentu, jsem získala na USB disku od jedné z mých respondentek, která melodii vytvořila v aplikaci Groovepad. Autorka mi povolila dílo použít.

3.2 Praktická aplikace solution journalism u zvoleného tématu

Při vytváření scénáře jsem aplikovala i principy solution journalism, a to na základě představení genderově orientovaných zařízení, která se věnují ženskému bezdomovectví. Chtěla jsem tak kromě samotného problému ukázat i jeho možné řešení. Tato zařízení totiž vytváří pro ženy bezpečný prostor, eliminují množství násilí, se kterým se ženy od mužů setkávají, snaží se

klientky podpořit v otázce hygieny – nabízí jim menstruační pomůcky, oblečení, a zajišťují jim poradenství v mnoha dalších oblastech, jako je mateřství nebo drogová závislost.

V návaznosti na definici žurnalistiky zaměřené na řešení z kapitoly 2.4 jsem využila výše uvedených kritérií. Zaměřila jsem se na problematiku ženského bezdomovectví a představila jsem jedno komunitní centrum a jeden azylový dům, které se přímo tomuto tématu věnují. Díky popisu fungování zařízení jsem dokázala i replikovatelnost celého konceptu. Zároveň jsem se zaměřila i na účinnost řešení, které tato zařízení nabízejí, a poukázala na jeho limity.

3.3 Odklon od teze

Při psaní teoretické části jsem nevyužila všechny tituly uvedené v tezi, jelikož některé nebyly kvůli zvolenému přístupu k tématu použitelné. V metodologické části jsem z důvodu praktičtějšího členění spojila původně zamýšlené body Pracovní postup a Praktická aplikace rozhlasového dokumentu u zvoleného tématu. Zároveň jsem upustila od kapitoly Rozbor teoretické části, jelikož byla pro účely celé práce nadbytečná.

4. Závěr

Tato bakalářská práce se jak v teoretické, tak v praktické části věnuje genderovým aspektům ženského bezdomovectví. Jejím výstupem je 32minutový rozhlasový dokument, který téma představuje z několika úhlů pohledu, primárně se ale zaměřuje na vyprávění samotných žen bez domova. Cílem práce bylo umožnit posluchačům autentický pohled do světa respondentek a obohatit ho vyjádřeními odborníků, kteří v dané oblasti pracují. Zároveň jsem se snažila práci doplnit již získané poznatky v oblasti a přispět ke změně zažitých stereotypů.

Jelikož mým primárním cílem nebylo jen představit problematiku žen v rámci bezdomovectví, ale také hledat její řešení, rozhodla jsem se v práci využít techniku solution journalism. V rámci té jsem představila sociální zařízení určená pro ženy, která se snaží na genderové aspekty bezdomovectví reagovat a eliminovat znevýhodnění, které mohou vytvářet.

Teoretická práce slouží jako představení zkoumané problematiky a její complexity. V této části jsem vysvětlila hlavní příčiny ženského bezdomovectví, popsala jevy jako je dobrovolné nebo skryté bezdomovectví a věnovala se tomu, jak ovlivňují počty zaznamenaných žen bez domova. Ty jsou totiž podle odborníků hned několikrát nižší, než reálná čísla. V teoretické části jsem také představila žánr rozhlasového dokumentu a jeho rozlišné definice v rámci českého prostředí. Na závěr jsem popsala žurnalistiku zaměřenou na řešení, tj. solution journalism a její kritéria.

V rámci praktické části jsem pak vytvořila již zmíněný rozhlasový dokument, který představil příběhy 3 žen bez domova. Na nich jsem se snažila vysvětlit problematiku genderových aspektů ženského bezdomovectví, jako je sexuální obtěžování, mateřství, hygiena nebo drogová závislost. Ty jsem také rozebírala v rozhovorech s odborníky, které jsem pak začlenila do dokumentu, aby posluchačům poskytli informovaný vhled na základě zkušeností z praxe, ale zároveň i subjektivní pohledy na danou problematiku.

Za klíčové považuji doplnit, že i přes mou snahu zachytit co nejpřesnější obraz života bez domova, nikdy nebude možné celé téma autenticky zmapovat. Jak je totiž v práci uvedeno, mezi ženami je velmi rozšířené skryté bezdomovectví, které znemožňuje respondentky najít a natočit s nimi rozhovor. V tomto případě ale považuji za eticky vhodné tyto ženy nevyhledávat, pokud si samy nepřejí být nalezeny.

5. Summary

This bachelor thesis focuses (in both theoretical and practical part) on gender aspects of female homelessness. Its output is a 32-minute radio documentary that presents the topic from several perspectives, but primarily focuses on the narratives of homeless women themselves. The goal of the work was to give listeners an authentic glimpse into the world of the respondents, and to enrich it with statements from experts. I also sought to broaden the already acquired knowledge in the field and to contribute to changing the stereotypes that women experience.

Since my primary goal was not only to present the issue of women's disadvantage within homelessness, but to also seek solution to it, I decided to use the technique of solution journalism in my work. Within this framework, I presented social facilities designed for women that seek to respond to the gendered aspects of homelessness and eliminate the problems it can create.

The theoretical work serves as an introduction to the issue and describes its complexity. In this section, I have explained the main causes of female homelessness, described phenomena such as voluntary or hidden homelessness and discussed how they affect the numbers of homeless women recorded. According to the experts, the official numbers are several times lower than the real numbers. In the theoretical part I also introduced the genre of radio documentary and its different definitions within the Czech media world. Finally, I described solution journalism and its criteria.

In the practical part, I created the aforementioned radio documentary, which presented stories of 3 homeless women. Based on them I tried to explain the gendered aspects of women's homelessness, such as sexual harassment, motherhood, hygiene or drug addiction. I also discussed these aspects in interviews with experts in this topic, which I then incorporated into the documentary to give the audience an extra informed and educated insight, but also subjective perspectives on the issue.

I consider it crucial to mention that despite my efforts to capture as accurate a picture of homelessness as possible, it will never be possible to authentically map the entire topic. This is because, as the thesis points out, hidden homelessness is widespread phenomenon among women, making it impossible to find and film interviews with respondents. In this case, however, I consider it ethically appropriate not to seek out these women unless they themselves wish to be found.

6. Použitá literatura a prameny

LITERATURA:

BANTZ, Charles R. *News Organizations: Conflict as a Crafted Cultural Norm*. In: BERKOWITZ, Daniel A. (Daniel Allen). *Social meanings of news: a text-reader*. Thousand Oaks: SAGE, 1997, xiv, 535 s. : il. ISBN 0-7619-0075-6.

BEIJER, Ulla a Sven ANDRÉASSON. Physical diseases among homeless people: gender differences and comparisons with the general population. *Scandinavian journal of public health* [online]. 2009, **37**(1), 93–100 [cit. 2023-02-19]. Dostupné z: doi:10.1177/1403494808099972

BENESCH, Susan. The rise of solutions journalism. (solutions to social ills). *Columbia journalism review* [online]. New York: Columbia University, Graduate School of Journalism, 1998, **36**(6), 36 [cit. 2023-03-19]. ISSN 0010-194X.

BOBEL, Chris, Chris. BOBEL, Inga T. WINKLER, Breanne. FAHS, Katie Ann. HASSON, Elizabeth Arveda. KISSLING a Tomi-Ann. ROBERTS. *The Palgrave Handbook of Critical Menstruation Studies*. Singapore: Springer Nature, 2020, 1 online resource (L, 1037 p. 48 illus., 33 illus. in color.). ISBN 981-15-0614-0 [cit. 2023-02-19]. Dostupné z: doi:10.1007/978-981-15-0614-7

ETHOS - European Typology on Homelessness and Housing Exclusion. *FEANTSA* [online]. 1. 4. 2005 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://www.feantsa.org/en/toolkit/2005/04/01/ethos-typology-on-homelessness-and-housing-exclusion?bcParent=27>

EVANS, Rhonda D. a Craig J. FORSYTH. Risk Factors, Endurance of Victimization, and Survival Strategies: The Impact of the Structural Location of Men and Women on Their Experiences Within Homeless Milieus. *Sociological spectrum* [online]. PHILADELPHIA: Taylor & Francis Group, 2004, **24**(4), 479-505 [cit. 2023-02-19]. ISSN 0273-2173. Dostupné z: doi:10.1080/02732170390260413

HÁLA, Jaroslav. *Psychosociální práce s maladjustovanými osobami*. 1. vydání, České Budějovice, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2005. ISBN 80-7040-815-4.

HALADA, Jan. (EDS.) OSVALDOVÁ BARBORA. *Slovník žurnalistiky*. Karolinum, 2017, 1 online zdroj (302 stran). ISBN 978-80-246-3769-3. [cit. 2023-02-19]. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/kniha/slovník-zurnalistiky-5791/>

HOVORKA, Marek et al. Rozhovor Dokument bez obrazu má své přednosti s Bronislavou Janečkovou, DOK Revue in Respekt 18.04.2011, Praha: R-Press, 1990- ISSN 0862-6545

HRADECKÝ, Ilja a Vlastimila HRADECKÁ. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, 107 s. : obr., grafy. ISBN 80-902292-0-4.

CHRISTENSEN, Richard C, Candace C HODGKINS, Lorrie GARCES, Kathleen L ESTLUND, M. David MILLER a Reginald TOUCHTON. Homeless, Mentally Ill and Addicted: The Need for Abuse and Trauma Services. *Journal of health care for the poor and underserved* [online]. BALTIMORE: Johns Hopkins University Press, 2005, **16**(4), 615-622 [cit. 2023-02-19]. ISSN 1049-2089. Dostupné z: doi:10.1353/hpu.2005.0091

JASINSKI et al. The Experience of Violence in the Lives of Homeless Women: A Research Report. United States Department of Justice.[online]. 2005 [cit. 2023-02-02] Dostupné z: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/211976.pdf>

PHIPPS, Monique, Lisa DALTON, Hazel MAXWELL a Michelle CLEARY. Women and homelessness, a complex multidimensional issue: findings from a scoping review. *Journal of Social Distress and Homeless* [online]. Taylor & Francis, 2019, **28**(1), 1-13 [cit. 2023-02-07]. ISSN 1053-0789. Dostupné z: doi:10.1080/10530789.2018.1534427

PRŮDKOVÁ, Táňa a Přemysl NOVOTNÝ. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, 93 s. ; 20 cm. ISBN 978-80-7387-100-0.

REEVE, Kesia. Women and homelessness: putting gender back on the agenda. *People, place & policy online* [online]. Sheffield Hallam University, 2018, **11**(3), 165-174 [cit. 2023-02-07]. ISSN 1753-8041. Dostupné z: doi:10.3351/ppp.2017.8845235448

SEV'ER, Aysan. A Feminist Analysis of Flight of Abused Women, Plight of Canadian Shelters: Another Road to Homelessness. *Journal of social distress and the homeless* [online]. New York, N.Y.: Kluwer Academic-Plenum-Human Sciences Press, 2002, **11**(4), 307-324 [cit. 2023-02-07]. ISSN 1053-0789. Dostupné z: doi:10.1023/A:1016858705481

USERY, Anna Grace. Solutions Journalism: How Its Evolving Definition, Practice and Perceived Impact Affects Underrepresented Communities. *Journalism practice* [online]. ABINGDON: Routledge, 2022, **ahead-of-print**(ahead-of-print), 1-17 [cit. 2023-03-05]. ISSN 1751-2786. Dostupné z: doi:10.1080/17512786.2022.2142836

PRAMENY:

110/2006 Sb. Zákon o životním a existenčním minimu. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. Copyright © AION CS, s.r.o. 2010 [cit. 22.01. 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-110>

111/2006 Sb. Zákon o pomoci v hmotné nouzi. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. Copyright © AION CS, s.r.o. 2010 [cit. 22.02. 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-111>

135/2006 Sb. Zákon, kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. Copyright © AION CS, s.r.o. 2010 [cit. 22.02. 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-135>

BANDIT, Rad. Kde jsi, když tu nejsi? [online]. Nový prostor, 2014, 437 [cit. 2023-02-07]. Dostupné z: <https://novyprostor.cz/clanky/437/kde-jsi-kdyz-tu-nejsi>

GOLASOVSKÁ, Kateřina. *Solution journalism v českých médiích*. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, 2020 [cit. 2023-02-21]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/121674/120372046.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

GONDÍK, Dalibor. Rozhlasový dokument? Důležitý je autorský vklad. A taky, aby to lidi bavilo, říká Dan Moravec: pořad Host do domu. *Český rozhlas* [online]. 29. 11. 2016 [cit. 2023-02-21]. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/rozhlasovy-dokument-dulezity-je-autorsky-vklad-a-taky-aby-lidi-bavilo-rika-dan-7483849>

HETMÁNKOVÁ, Rad. Zpátky ze dna: Zaostrěno na ženy. Jako doma, Praha, 2013 [cit. 2023-02-19]. Dostupné z: http://jakodoma.org/wp-content/uploads/2014/04/zprava_final.pdf

NEŠPOROVÁ, Olga, et al. Sčítání osob bez domova v České republice 2019. 2019
Specifika žen mezi lidmi bez domova: sborník z konference z prosince 2009, 2010. Charita Olomouc. ISBN 8025475611.

Základní manuál: Jak se pozná Solutions Journalism?, 2023a. *Solutions Journalism Network* [online]. [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://learninglab.solutionsjournalism.org/cs/courses/basic-toolkit/introduction/how-do-i-know-its-solutions-journalism>

Základní manuál: Jak se pozná, že NEJDE o žurnalistiku zaměřenou na řešení?, 2023b. *Solutions Journalism Network* [online]. [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://learninglab.solutionsjournalism.org/cs/courses/basic-toolkit/introduction/how-do-i-know-its-not-solutions-journalism>

7. Teze bakalářské práce

SCHVÁLENO

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze PRAKTICKÉ BAKALÁŘSKÉ diplomové práce	
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:	
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Anna Müllerová	
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2020	
Fakultní e-mail diplomantky/diplomanta: 82349407@fsv.cuni.cz	
Studijní program/specializace: Komunikační studia, Žurnalistika/bakalářské, prezenční	
Název praktické a teoretické části bakalářské práce v češtině: Zapomenuté ženy: Rozhlasový dokument o genderových aspektech ženského bezdomovectví	
Název praktické a teoretické části bakalářské práce v angličtině: Forgotten Women: A Radio Documentary Concerning the Gender Aspects of Homelessness among Women	
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2022/2023) (diplomovou práci je možné obhajovat nejdříve šest měsíců od schválení tezí) LS 2023	
Základní charakteristika tématu a předpokládaný cíl práce (max. 1000 znaků): Ženy bez domova čelí na ulici specifickým problémům. Jejich příběhy se však často nedostanou k veřejnosti, která tak nemá šanci k nim přistoupit jinak než s nepochopením. Ženské bezdomovectví je přitom komplexní problém, který nastoluje konkrétní genderová témata, o kterých je třeba ve veřejném prostoru diskutovat. Cílem této bakalářské práce v podobě rozhlasového dokumentu je tyto témata přiblížit a pomocí solution journalism nastítnit řešení s nimi spojených problémů. Především se zaměřím na sexuální obtěžování, mateřství, hygienu a drogovou závislost. Do problematiky nahlédnu společně se zaměstnanci sociálních služeb, odborníky v oblasti bezdomovectví, a především se samotnými ženami bez domova.	
Předpokládaná struktura teoretické práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu): <ol style="list-style-type: none"> 1. Úvod – specifikace tématu, shrnutí jednotlivých částí a zdrojů, představení cílů 2. Teoretická část <ol style="list-style-type: none"> 2.1 Ženské bezdomovectví <ol style="list-style-type: none"> 2.1.1 Genderové aspekty – sexuální obtěžování, mateřství, hygiena a drogová závislost 2.1.2 Téma skrytého bezdomovectví u žen 2.2 Legislativa související s ženským bezdomovectvím v České republice 2.3 Charakteristika rozhlasového dokumentu 2.4 Charakteristika solution journalism 3. Metodologická část <ol style="list-style-type: none"> 3.1 Praktická aplikace rozhlasového dokumentu u zvoleného tématu 3.2 Praktické využití solution journalism u zvoleného tématu 3.3 Pracovní postup 4. Závěr – hlavní poznatky práce, reflexe cílů práce, jejich naplnění 5. Literatura 	
Druh praktické práce/předpokládaná podoba: Rozhlasový dokument	

Vymezení zpracovávaného materiálu:

Materiál pro rozhlasový dokument budu získávat od podzimu roku 2022 do jara roku 2023.

Postup (metodologie v teoretické části a technika v praktické části práce) **při zpracování materiálu:**

Pro zpracování teoretické části bude hlavní bližší seznámení s tématem, důkladná rešerše, získání a zpracování materiálů. V rámci praktické části vyberu nejvhodnější respondenty, se kterými následně nahraji na diktafon rozhovory. Ty společně s ostatními získanými zvukovými nahrávkami k tématu zakomponuji v postprodukcí do praktického výstupu. Ten by měl splňovat všechny požadavky rozhlasového dokumentu a jeho vysílání na stanici Wave Českého rozhlasu.

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a způsobu jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2–5 řádků):

BANDIT, Rad. *Naděje je na druhém břehu: životy pražských žen bez domova*. Praha: Jako doma-Homelike o.p.s, 2016, 190 stran : ilustrace, fotografie (převážně barevné) ; 22 cm. ISBN 978-80-905743-4-2.

- Abych v bakalářské práci mohla vést informované rozhovory o životě žen bez domova, je důležité si vybrané příběhy nastudovat. Publikace mi umožní pochopit, jak respondentky vnímají společnost kolem sebe a jakým výzvám na ulici čelí.

ČMEJRKOVÁ, Světlá, Martin HAVLÍK, Jana HOFFMANNOVÁ, Olga MÜLLEROVÁ a Jiří ZEMAN. *Styl mediálních dialogů*. Praha: Academia, 2013, 314 stran ; 21 cm. ISBN 978-80-200-2267-7.

- Při rozhovorech ohledně sociálních témat je důležité dbát na správné pokládání otázek a citlivé vedení konverzace. Autoři publikace analyzují způsoby mediálních dialogů a ukazují strategie, kterými lze dosáhnout kooperace a otevřenosti na straně respondenta.

HANÁČKOVÁ, Andrea. *Český rozhlasový dokument a feature v letech 1990-2005: Poetika žánrů*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění v Brně, 2010, 207 s. : portréty ; 30 cm. ISBN 978-80-86928-79-1.

- Publikace se věnuje historii a vývoji rozhlasového dokumentu. Reflektuje tvorbu významných českých autorů a vysvětluje základní pravidla daného formátu. Při tvorbě bakalářské práce mi pomůže rozhlasový dokument vystavět podle jeho pravidel.

MCINTYRE, Karen. Solutions Journalism. *Journalism practice* [online]. ABINGDON: Routledge, 2019, 13(1), 16-34 [cit. 2022-08-23]. ISSN 1751-2786. Dostupné z: doi:10.1080/17512786.2017.1409647

- Autorka vysvětluje postavení solution journalism v žurnalistice věnující se sociálním tématům. Pomocí výzkumu ukazuje efekt této formy na čtenáře médií. Zároveň v odborném článku definuje samotný pojem a koncept solution journalism.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Specifika žen mezi lidmi bez domova: sborník z konference: Olomouc, prosinec 2009*. Olomouc: Charita Olomouc, 2010, 44 s. ISBN 978-80-254-7561-4.

- Sborník je záznamem konference z roku 2009, která se skládala z přednášek sociálních pracovníků a odborníků na ženské bezdomovectví. Knihu vnímám jako zdroj příkladů toho, jakým problémům ženy na ulici čelí a jak k nim přistupují organizace nebo samotný stát.

Diplomové práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let):

JIROUTOVÁ, Kristýna. *Problematika ženského bezdomovectví z pohledu sociálních pracovníků* [online]. Brno, 2020 [cit. 2022-08-22]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/j824b/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Klára HARVÁNKOVÁ.

KARMELITOVÁ, Aneta. *Příčiny a rizikové faktory bezdomovectví mladých žen na území hlavního města Prahy*. Praha, 2021. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra sociální práce. Vedoucí práce Pěnkava, Pavel.

MICHÁLKOVÁ, Barbora. *Specifika ženského bezdomovectví*. Praha, 2019. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra sociální práce. Vedoucí práce Šťastná, Jaroslava.

PIKNOVÁ, Tereza. *Specifika násilí páchané na ženách bez domova*. Praha, 2018. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra sociální práce. Vedoucí práce Tomeš, Igor.

STUIBEROVÁ, Vendula. *Genderové aspekty v bezdomovectví*. 2017. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Husitská teologická fakulta, HTF – Katedra psychosociálních věd a etiky. Vedoucí práce Kaňák, Jan.

ŠTROBACHOVÁ, Tereza. *Ženské bezdomovectví: Vliv genderových a psychosociálních aspektů na dostupnost pomoci pro ženy bez domova*. Praha, 2021. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra sociologie. Vedoucí práce Vlčková, Kamila.

Datum / Podpis studenta/ky

12.9.2022

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

Němcová Tejkalová, Alice

12.9.2022

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

Datum... y/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO VE VYHLÁŠCE ŘEDITELE INSTITUTU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNY FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO VÝTISKU DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE GARANT PŘÍSLUŠNÉHO STUDIJNÍHO PROGRAMU.

8. Přílohy

Příloha: Scénář rozhlasového dokumentu

8.1 Scénář rozhlasového dokumentu

Zapomenuté ženy: Genderové aspekty ženského bezdomovectví

Část 1. - KATEŘINA: NEPOCHOPENÍ a komunitní centrum JAKO DOMA

(ruchy ulice)

Kateřina: Některý to berou jako karmu, některý to berou jako dar shůry, některý to berou jako spásu.

Já: Že berou bezdomovectví jako spásu?

Kateřina: Že jsou osvobozený od těch materialistickéjch věcí. Že se z toho člověk vymaní, že žijou v lese a staraj se sami o sebe. Sbíraj plechovky, nebo papír nebo tak. Že si žijou svůj vlastní život.

Já: A jak to vnímáte vy?

Kateřina: Já to prožívám, já to asi moc nevnímám. Jak poznáte normálního člověka od bezdomovce? Nepoznáte. Pokud nevidíte někoho zvednout vajgla, protože to poznáte. Takže už to nevnímám, protože už v tom žiju dlouho, takže už se nesnažím něco hledat. Už si žiju svůj vlastní život, už většinou si všímám sama sebe.

(začne hudba)

Teasery:

Eva: “Tak se mi taky stalo, že mě třeba řekli, že na co si hraju, že jsem ta bezdomovkyně.”

Kateřina: “Lidé nás tolerujou, protože jim víceméně nic jiného nezbyvá.”

Jana: “Cítím se jako člověk bez domova ... Jako bezdomovec se necítím.”

(hudba vygraduje a utichne)

(ruchy ulice)

Kateřině je 33. Je to veselá, společenská žena, se kterou se můžete bavit skoro o všem. Kromě jedné věci.

Já: Co pro vás znamená slovo “domov”?

Kateřina: Bez komentáře.

Když jí bylo 17, přišla o domov. Byla to jedna z mnoha životních událostí, které ji dostaly sem – na lavičku na psím hřišti v pražském Karlíně. Právě tady předchází noc spala. Další den se se mnou na místo vrátila, aby mi vyprávěla její příběh jako ženy bez domova. Když jsme se ale posadily, přiběhl k nám pes.

(ruchy incidentu se psem)

Venku střídavě pršelo a písek pod lavičkou byl mokrý. Pes po nás začal se špinavými tlapami skákat. Majitelka si ho ale odmítla připoutat.

Kateřina: Ne, ne, neskákej po mě!

(paní si odmítá psa připoutat)

Kateřina měla nohu v obvazu, a to kvůli neléčeným bércovým vředům.

(Kateřina zpětně nadává, že je špinavá)

Pro většinu lidí by špinavý obvaz a mokré oblečení představovalo nepříjemnou situaci, která se dá snadno vyřešit. Kateřina ale neměla do čeho se převléct, neměla kde věci vyprat. Naprosto banální situace se tak v jejím případě stala neřešitelnou. Oblečení se snaží si udržovat čisté hlavně proto, aby jí veřejnost neodsuzovala.

Kateřina: “Jo, je to důležitý. Pro mě jo, protože mně bude za chvíli 40 a nechci se dostat do fáze, že ráno vstanu, vykonám potřebu tam, kde spím... a zase si třeba vlezu zpátky do spacáku. To mi přijde docela nechutný. A hlavně co se týká toho zdraví. Když je člověk špinavý, tak vás nikde nevyslechnou, nikde vám nepomůžou, protože už jenom když smrdíte, jste špinavá, tak se s vámi lidi odmítají bavit.”

S podobnými problémy se ženy na ulici potýkají každodenně. Mnoho z nich ale pomoc nevyhledá – ať už protože se bojí, nebo třeba stydí za svou situaci. Rizika, kterým ženy čelí, a problémy, které je doprovázejí, jsou přitom velmi odlišné od bezdomovectví u mužů. Pomoc ale existuje. A to specializovaná místa, která nabízí služby přímo pro ženy. Jedno takové navštěvuje Kateřina asi 6 let – komunitní centrum neziskové organizace Jako Doma.

(změna prostředí)

Rad Bandit: “Když jste žena a pohybujete se například po Praze, tak máte na výběr, kam můžete přijít pro pomoc. Máte na výběr nějaký velký instituce, kam vkročíte, seběhnete pár schodů dolů – a před vámi se otevře obří místnost, kde sedí 40 mužů. Všichni se otočí vaším směrem a všichni se na vás podívají. Jak se v tom můžete cítit bezpečně? Nebo jak můžete vůbec v takovém prostředí nacházet nějakou podporu? Ti muži často volají po těch ženách, chtějí je k sobě nějakým způsobem navázat, těm ženám je to nepříjemný, ony se tomu samozřejmě vyhýbají, protože mají strach.”

Vysvětluje Rad Bandit, jeden ze zakladatelů Jako Doma. V komunitním centru se snaží pro ženy vytvořit bezpečný prostor. Můžou se tu scházet, sledovat televizi, odpočinout si na gauči, nebo se umýt a vyprat si.

(ruchy filmu Slunce, Seno v komunitním centru)

Já: Proč je podle vás důležité bezdomovectví zkoumat i skrz optiku genderu?

Rad Bandit: Protože je to feministická otázka. Když se podíváme na planetu jako celek, tak jsou to hlavně ženy, kterých se chudoba týká. Týká se jich dispropočně víc než mužů. Už jenom v tom faktu, že většina světového jmění je v rukách mužů, tak tím pádem to nelze přehlédnout, že chudoba se týká vlastně víc žen. Tím pádem je to jak forma znevýhodnění, tak i nějaká nerovnováha, o které musíme uvažovat.

Z posledního sčítání lidí bez domova z roku 2019 vyplývá, že přibližně každý 3. člověk žijící na ulici v Česku je žena. Reálná čísla jsou přitom podle odborníků daleko vyšší. A to hlavně kvůli tomu, že ženy často absenci vlastního domova skrývají – přespávají u svých známých, přátel, nebo rodiny. Pro veřejnost se tak stanou neviditelnými.

Rad Bandit: Ono vlastně těch důvodů, proč ženy to své bezdomovství skrývají je hodně, hraje tam roli i to, že je na ně vyvíjen společenský tlak, kdy ta žena má být krásná, má být půvabná, má být čistá, má zachovávat ten rodinný krb a starat se o domácnost. Spojuje se to s nějakou čistotou a s nějakou estetikou. Ženy hodně samy skrývají to své bezdomovství tím, že o sebe pečují, tím, že se snaží, aby to jejich bezdomovectví nebylo vidět. Současně je to taky feministická otázka, nebo ta neviditelnost taky spočívá v tom, že ty problémy žen vůbec na celospolečenské úrovni jsou druhotné.

(hudební předěl)

Část 2. - EVA: NÁSILÍ

Žena: (rozčilená mluví do telefonu) Nepochopím to tadyto. Ne, nemůže bejt klid. Dobře, vždyť tam byl úplně klid, přišli tam oni a ona se úplně rozvrhla (?). Od včerejška tam byl ale klid.

Rad: Čekáte ještě? Počkejte, za chvíli odejdou dvě holky.

Žena: Jo, jo.

Před komunitním centrem Jako Doma stojí žena. Čeká, než nějaké klientky odejdou, aby pro ni uvnitř bylo místo. Po telefonu našťvaně mluví se svým partnerem. Ten přitom stojí jen kousek opodál – na druhém konci ulice. On ale ke komunitnímu centru nesmí. Muži – kromě zaměstnanců a jiných výjimek – totiž mají pohyb kolem budovy zakázaný.

Rad Bandit: S tím bezdomovectvím žen se často pojí násilí, různé formy násilí. A tím pádem my tady můžeme nabídnout něco jiného. My tady můžeme nabídnout místo, kde nic nehrozí těm ženám ze strany mužů, a hezky se to ukázalo. Třeba když minulý týden tady před dveřma čekal nějaký partner jedné z žen, tak holky se proti tomu ohradily a poprosily nás, abysme toho člověka odvedli aspoň někam za roh, protože to ohrožení často vnímají.

Já: Vy jste zmiňoval násilí. To je velká součást aspektů ženského bezdomovectví. Je to spíš příčina života na ulici, nebo jeho důsledek?

Rad Bandit: Obojí. Nevím, co spíš, ale rozhodně je to obojí. Často vidáme ženy, které v důsledku nějakého zažitého násilí se ocitají na ulici, ale vidíme taky často, že třeba to násilí neznaly, ale s tím pobytem na ulici se s ním seznámily.

Oddělení mužů a žen v sociálních zařízeních ale nemusí mít jen pozitivní účinky. Podle sociálního kurátora Pavla Pěnkavy to může pro ženy znamenat paradoxně vyšší zranitelnost.

Pěnkava: Separace nebo vytvoření nějakých výlučných podmínek pro pohlaví, který je početně menší ve srovnání s tím druhým, může znamenat, že se o ženy sice hezky postaráme, ale pak jim ubereme schopnosti, aby se dokázaly postarat o sebe samy. Hodně důsledná eliminace není úplně v pořádku. Ty ženy by měly vědět, že jsou služby, který jim rozuměj, který rozuměj jejich potřebám a umějí je uspokojovat, narozdíl v tom univerzálním prostoru poskytovaných služeb. Ale zároveň by neměly být vytrženy z reality, nebo žít v bavlne, jak se říká. Protože dřív nebo později se zase do toho prostředí nějakým způsobem vrátí – a pak by mohly být zranitelný tím, že ztratily schopnost se bránit v tom prostředí.

Svět žen bez domova je přitom plný násilí. Ženy, které dochází do komunitního centra Jako Doma, se s ním skoro všechny už v nějaké formě setkaly. A nejde jen o fyzické násilí, ale i psychické – jako třeba vydírání, nebo vyhrožování. Takovou zkušenost má i 67letá Eva, která se na ulici ocitla poprvé až v důchodu.

Eva: Stalo se to, že jsem ovdověla po dost dlouhém manželství, ze kterého teda mám tři děti, už dospělé samozřejmě. A jsem za to moc ráda, že oni se mnou tady tu nelehkou situaci moji sdílely. Já jsem byla přesvědčena o tom, že si musím pomoci sama z té situace. A přišla jsem tedy o byt, velký byt, který bych ani sama bývala finančně neutáhla. A našla jsem si podnámem na Břevnově, jenomže došlo k problému s panem majitelem rodinného baráku. Vzniknul nám z toho takový trošku jakoby soudní spor. A dopadlo to dobře v můj prospěch. Takže bydlím tam zase zpátky.

Z ulice se Eva dostala před pár měsíci. Do komunitního centra ale pořád chodí, vrací se sem za pracovníky, se kterými si vytvořila pevný vztah. Když se s ní bavím, boří mé představy o bezdomovectví. Předě mnou sedí milá, upravená paní, která naplňuje spíš moji představu něčí babičky než ženy bez domova.

Já: Proč jste se soudila s majitelem?

Eva: Dostala jsem se do takové situace, že pan majitel mi začal dělat takové nedobré návrhy a mně to hrozně vadilo. A nakonec to dopadlo tak, že mi řekl, že když teda nebudu se chovat tak, jak on by chtěl, tak že prostě půjdu. To znamenalo, že se rozloučíme. Já jsem neměla jedinou korunu dluhu na nájmu, poctivě jsem platila, peníze mu chodily z účtu. Nájem byl ve výši tak, jak jsme se dohodli, a nevodila jsem si tam žádné návštěvy. A pokud tam teda návštěva byla, myslím teda moje rodina, muselo to být s jeho souhlasem.

Já: Myslíte si, že v tadytom případě tedy šlo o to, že on zneužil té situace, kdy věděl, že pokud nebude po jeho, tak vy skončíte na ulici?

Eva: Ano. Zneužil ty situace, zneužil toho, že věděl, že jsem ovdověla, že jsem zůstala bez bytu. A toho teda zneužil.

(hudební předěl)

Část 3. - CHUDOBA a PROSTITUCE

(ruchy tramvaje)

Já: My jsme teď nastoupily do čtyřiaadvacítky. Kateřino, jak řešíte jízdenky v tramvaji?

Kateřina: Co je to jízdenka? (smích) Nemám.

Já: A nebojíte se, že vás někdo chytne?

Kateřina: Ať chytne, však pustit mě musej, ne?

Já: Stalo už se vám to někdy?

Kateřina: Jako letos? Jo, už jo. Oni mě znaj, oni mě nechávají bejt, většinou.

(ruchy vystupování z tramvaje, chůze)

S Kateřinou jsme se po incidentu se psem přesunuly do jiného parku. I tady několik nocí přespávala.

Já: Proč jste rozhodla spát právě tady?

Kateřina: Tohle bylo jediný místo, který se mi zdálo bezpečný. Kousek odtud jsem si vzala karton, papírový normálně. Dvě krabice, který jsem rozložila. Na to jsem si dala povlečení, co jsem šlohla na lodi. Přikryla jsem se dalším povlečením a spala jsem až do třičtvrtě na devět.

Já: Jak si hledáte místa, kde budete spát? Co je pro vás důležité?

Kateřina: Hlavně, aby tam bylo co nejmíň lidí v tu danou hodinu. Aby tam byla co nejmenší šance příjezdu policajtů. A aby to nebylo úplně venku, nebo jako venku je to vždycky, ale aby to nebylo úplně nezastřešený. I kdyby člověk měl spát pod houpačkou, je tam pořád menší šance, že budete mokrá.

Když venku prší, parky nebo hřiště jsou pro lidi bez domova prakticky neobytné. Kateřina mi vysvětluje, že v takovou chvíli je nejlepší najít neobydlenou budovu, případně se schovat do autobusu, nebo do tramvaje. Tam ale hrozí chycení revizorem.

Kateřina: Lítačku si dělat nebudu, protože na ni nemám peníze, to stojí dvě stovky. A určitě kvůli tomu nebudu dělat něco nelegálního, třeba jako kumulů, nebo chodit krást, nebo tak.

Já: Co byla ta první věc, co jste říkala? Kumulum?

Kateřina: Kumula. Štětka. (smích) Kumula. To je jako ještě komunistický název.

Já: Jako prostitute?

Kateřina: No jasně. Kumula.

Já: Je to časté, že ženy bez domova se uchýlí k prostituci, aby měly peníze?

Kateřina: Áno. A je jich hodně. A hodně jich chodí do komunitka taky. Dneska tam byli tři.

Já: Kolik si může žena na ulici vydělat prostitucí?

Kateřina: Záleží na tom, jestli ji už znají, nebo ne. (smích) Dřív to bylo tak, že holky na hlaváku chodily za polívku, když byly fakt v nouzi. Nebo za dvacku. Za 20 korun. Víte, co to je? To si nekoupíte ani rohlíky. Dřív, když na hlavním nádraží stála sprcha 20 korun, tak to šlo. A teď je sprcha 50, takže to je docela těžké. Jsou holky, které si vydělávají denně třeba tři, čtyři kila. A stačí jim ten jeden zákazník. Pak jsou holky, které jsou třeba náročnější, že berou drogy ještě, nebo že si platí z toho hotel nebo ubytovnu.

Já: Přemýšlela jste vy někdy nad tím, že byste se k tomu uchýlila, abyste si vydělala peníze?

Kateřina: To radši umřu. Nechci. Já mám svůj hrdost.

S chudobou a životem na ulici souvisí i další věc, která pravidelně ženy ovlivňuje. Menstruace.

Kvůli nedostupnosti menstruačních pomůcek často situaci řeší vlastními – nehygienickými – způsoby.

Jak vysvětluje Rad Bandit, komunitní centrum Jako Doma se jim proto snaží nabídnout lepší řešení.

Já: Dokážete říct, jak velká část žen – nebo lépe řečeno osob bez domova - menstruuje? Nebo jak velká část potřebuje pomoc v této oblasti?

Rad Bandit: V Praze máme 600 žen bez domova, tak většina z nich bude v tom věku, kdy menstruuje, 80 % těch žen. Takže většiny těch žen se to nějakým způsobem týká. A my tady máme hygienické pomůcky, hygienické potřeby, které ony potřebují. A je to jedna z věcí, kterou dáváme i na cestu. Snažíme se vyjít maximálně vstříc v tom, aby ty holky nemusely řešit venku.

(hudební předěl)

Část 4. - JANA: HRDOST, ZÁVISLOST a Azylový dům

(ruchy prohlídky pokoje)

Ženy bez domova se často psychicky nacházejí v pasti – aby si udržely vnitřní hrdost, odmítají si přiznat závažnost své situace. Bariérou pro to, aby si dokázaly říct o pomoc, je tak i samotné stigma, které se s bezdomovectvím pojí. Většině žen, se kterými jsem mluvila, označení bezdomovkyně vyloženě vadí.

Já: Vnímáte to jako nějaké, řekněme, pejorativní označení, něco škodlivého, něco ošklivého?

Jana: Ano. Nevím, jak to jinak říkat, ale nelíbí se mi to. Přejde mi to pejorativní zbytečně a lidi to používají hodně a rádi. Já na ně mám vždycky vztek, protože si říkám, vy kdybyste věděli, co nevíte.

Devětapadesátiletá Jana žije přes tři měsíce v azylovém domě ve Vršovicích, který zřizuje nezisková organizace Naděje. Bez domova je už skoro 5 let. Když se spolu o její minulosti bavíme, nad každou odpovědí pečlivě přemýšlí. Stejně jako Eva se přede mnou – a možná sama i před sebou - snaží popřít typickou představu ženy bez domova.

Já: Co se stalo, že jste skončila na ulici?

Jana: Asi jako u většiny lidí ... jak šel čas, změnil se rodinné dispozice, spousta lidí odešla mimo Prahu, nebo zemřela. Tím pádem i to bydlení nebylo jak, proč, pro koho, kde. A tak jsem šla.

Já: Měla jste nějaké předchozí zaměstnání?

Jana: Jo, já jsem byla vždycky zaměstnaná.

Já: A co to bylo, co jste dělala?

Jana: Já mám gymnázium a vždycky jsem tíhla k něčemu, kdysi jsem se chtěla dělat FAMU. A takže jsem se motala kolem televize, výstavnictví, Národního muzea, výstav. Pak jsem se dostala k soudu, na nějaký administrativní práce a tak dále. Co můžete dělat s gymnáziem? Všechno a nic.

Já: Mohla byste mi popsat, jak probíhá váš den tady v azylovém centru?

Jana: Já se snažím žít tak, jako jsem žila vždycky, pokud je to možný. Snažím se, aby ten den měl nějaký smysl, nějaký řád, abych za ten den něco udělala, zařídila, vyřídila. Vstávám celkem kolem devátý hodiny. A končím většinou tady u televize. Mezitím jsem ve městě, nebo si tady prostě dělám domácí práce a tak dále. A říkám, snažím se, abych žila, pokud možno, tak, jako jsem žila předtím.

Azylové domy pro ženy představují dlouhodobější náhradu vlastního bydlení. I sem, do vršovické pobočky, mají muži zakázaný vstup. Zaměstnanci tu klientkám pomáhají sehnat práci, zaříditi věci na úřadě, navázat kontakt s rodinou. Jak vysvětluje vedoucí domu ve Vršovicích Irena Burmeková, zájem o ubytování je ale skoro jednou takový, než je kapacita domu. Klientky tu navíc mohou žít maximálně rok.

Irena: V zimním období je vždycky největší zájem. Přestože máme teda 37 obsazených míst, tak asi 35 žen je v pořádku a čeká na službu. Celoročně ten zájem je veliký, ale přes zimu je vždycky samozřejmě jako větší.

Já: Jak často se stává, že ty klientky po tom, co vy tady s nimi pracujete, tak se vrátí zpátky na ulici a neposunou se někam do toho bydlení, jako je ten kolektivní cíl tady?

Irena: Ty čísla jsou poměrně velký, ročně azylový dům ve Vršovicích poskytne službu až 130 klientkám a z toho se bavíme, že třeba 30 až 40 klientek to ubytování najde. A já chápu, že pro veřejnost se ty čísla můžou zdát hrozně malý, ale pro sociální služby je to velkej úspěch. A ten zbytek, bavíme se o nějakých 83 klientkách, tak ano, vrátí se na ulici, protože ten pobyt třeba nezvládl.

Já: Dá se určit nějaké období životní, kdy ty ženy jsou víc ohrožené tím bezdomovectvím nebo tím, že právě nemají to ubytování?

Irena: Dlouhodobě se bavíme o věku 35 až 45 let. A většinou to jsou partnerské krachy v partnerských vztazích. Většina těch klientek, když se o tom spolu bavíme, nebo zhodnocují to, proč se na tu ulici dostaly, tak je to třeba víc nepovedených vztahů. Ale nemusí to být jen partnerský, ale i rodinný. A pak přijde třeba ten jeden, převážně je to ten partnerský, který tu klientku zlomí a k tomu se třeba váže, že většina z nich propadne alkoholu. Tak to jsou ty momenty, kdy na tý ulici skončí. V podstatě každá druhá klientka má drogovou minulost, až už alkoholovou, nebo nějakou jinou látkovou.

Návykové látky obecně jsou pro mnoho žen bez domova způsobem, jak se se svou situací vypořádat. V mnoha případech je na ulici začnou užívat ještě ve větším množství, stejně jako Jana.

Jana: Setkala jsem se s tím samozřejmě všude. Já sama jsem měla problém před 9 lety s alkoholem. Byla jsem na léčení a doufám, že to zvládám.

Já: A mohla byste mi říct případně, jak jste se k tomu dostala?

Jana: Prý přes těžkou depresi. A taky povoláním, protože jsem byla v restauraci chvíli, takže jsem k tomu měla velice dobrou příležitost. Tak nějak to vzniklo. Těžký, těžký, náročný životní období, plus trvalej přístup k alkoholu kdykoliv, kdekoliv. Tak se to stalo. To začalo v době, kdy jsem ještě žila normálně, pracovala normálně, bydlela celkem luxusně, měla partnera, měla rodinu. Ne.

Já: Kdybyste mohla, chtěla byste se vrátit do té situace? A zkusit to všechno udělat jinak?

Jana: Nechtěla bych se vrátit. Co se stalo, to se stalo. Nevadí.

(hudební podkres)

Část 5. - RODINA A SVĚTLÉ/TEMNÉ OKAMŽIKY BEZDOMOVECTVÍ

(Kateřina mi hraje svoji hudbu)

Kateřina mi přehrává hudbu, kterou sama složila. Před měsícem ji někdo ukradl dotykový telefon, na kterém melodie tvoří. Půjčila jsem ji proto svůj.

(hudba)

Je to jedna z věcí, které ji pomáhají v těžkých chvílích. Svěřila se mi, že jejím snem je jednou hrát svou hudbu v některém z pražských klubů.

(hudba dohraje a Kateřina to komentuje)

Hudbu skládá ve chvílích, kdy se cítí sama. A to je hlavně, když přemýšlí nad rodinou.

Kateřina: Když ztratíte rodinu, tak ztratíte domov.

Já: Počítám, že to je asi ta nejtěžší věc na ulici.

Kateřina: Jo, no. Když máte tu mámu, i když třeba se nestýkáte, tak stejně víte, že ji ještě máte. Můžete jednou za čas zavolat, zeptat se, jak se má, nebo přijít na jídlo, nebo tak. Ale jakmile zjistíte, že už ji nemáte, že umřela, to už se nemáte kam vrátit. Už nemáte komu zavolat. Si nemáte kde pobečt na rameni. Protože už není kde.

Já: Je to něco, na co myslíte každý den?

Kateřina: Občas, no. Občas se mi zdá i o tom. Už to nikdy nebude dobrý. Možná to bude lepší, ale už to nikdy nebude dobrý.

Já: Třeba jednou budete mámou vy sama.

Kateřina: To těžko, když jsem po rakovině vaječníků.

Já: Můžete adoptovat?

Kateřina: Mám exekuce. A když máte exekuce a nemáte je zaplacený, tak vám prostě nikdo dítě nedělá. Teďka si můžu stěžít adoptovat kaktus. A potom si budu stěžít moct adoptovat třeba rybičky. Jako je hodně dětí, který by byli rádi za jakoukoliv maminku nebo tatínka... Ale asi já nebudu jedna z těch, kdo je spasí. Jsem schopna pomoci komukoliv, ale nejsem schopna pomoci sama sobě. A to už je asi můj úděl, no.

(chvíle jen ruchy ulice)

Ženy bez domova mají různé příběhy, jedna věc je ale spojuje. Rodina je pro ně citlivé téma.

Pro některé ženy byly rodinné vztahy důvod, proč skončily na ulici. Jiné je zas vnímají jako motivaci, proč se z ulice dostat. Tak to měla i Eva.

Eva: Samozřejmě, že jsem hledala možnosti, jak se z té situace dostat. Někdy byly momenty, že jsem měla pocit, že nemám dost sil, že to prostě vzdám. A vždycky mě tak jako děti a vnoučata dodaly tu sílu a tu energii, a řekla jsem si i já sama sobě, že prostě musím zabojovat.

Já: Vidím, že téma rodiny je pro vás citlivé.

Eva: Velmi.

Já: A že vás rozbřečí.

Eva: Ano. Takže tak jsem se nějak z té situace vymanila, a jsem za to moc ráda. Neříkám, že bych na sebe byla pyšná, vlastně toho všeho jsem docílila i díky podpoře rodiny a známých, který věděli, že jsem trochu bojovnice. A tak myslím, že se mi ta bojovnost vyplatila.

Já: Co pro vás bylo nejhoršího na životě bez domova? Bylo to právě to odloučení od rodiny?

Eva: Nejhorší pro mě byly třeba řeknu večery. Ty dny jsem nějak vyplnila, chodila jsem po památkách v Praze a snažila jsem se ten den nějak vyplnit. Ale ty večery, kdy vlastně přemýšlíte o tom, proč se stalo to, co se stalo, proč jsem v té situaci, která nastala, byla jsem zoufalá, měla jsem problémy se spánkem.

Některé ženy ale kvůli své situaci – a kvůli problémům, které ji způsobily, rodinu ztratily. Podobný je i příběh Jany.

Já: Co je nejhoršího na životě bez domova podle vás?

Jana: To bude osobní. Jsou i docela dobré věci na tom. Mně například dělá dobře ta svoboda. Jistý druh svobody, že se nemusím až tak moc ohlížet sem tam. To je milý, ale na druhou stranu ta svoboda a to, že někam nepatříte, je strašidelný. Takže mně osobně, protože nemám dobrý vztah s dcerou a jejíma dětma, tak mě bolí, že nemám kontakt s dcerou a s dětma. To je pro mě nejhorší.

Já: Myslíte si, že ten vztah s dcerou – a pokud to chápu, i vnoučetem nebo vnučkou - se někdy ve vašem případě změní?

Jana: To bych taky ráda věděla. Doufám, že jo. Doufám, že jo, ale není to vůbec jisté. Ono je to právě ty čtyři roky asi, jak já jsem spadla do těchto problémů. Ona zároveň začala žít svůj život a ty děti měla tři po sobě velice rychle. Já je neznám, ráda bych je poznala, ale nejsem si jistá, jestli se tato mezera dá zaplácnout někdy nějak.

(hudební předěl)

Část 6. - CO BY ŽENÁM POMOHLA?

(ruchy ulice)

Já: Kde dneska budete spát?

Kateřina: To nevím ještě. Podle toho, kolik lidí mě ještě nasere. (smích) Nevím, fakt nevím. Já mám místo na té lodi, mám tam postel, ale nevím, jestli se mi tam chce spát.

Já: Proč?

Kateřina: Nevim, no. Prostě mám strach trošku, no.

Kateřina večer po našem rozloučení opravdu nakonec strávila na lodi. Ta se jmenuje Hermes a přespávají na ní i muži. Noclehárna čistě pro ženy je v Praze jen 1 a má kapacitu 28 míst. Podle sociálního kurátora Pavla Pěnkavy přitom v minulosti snaha o rozdělení služeb podle pohlaví byla.

Pěnkava: V těch 90. letech se zjistilo, že těch žen je opravdu málo, a tak se některé služby, který se s velkou slávou vytvářely, protože se předpokládalo, že budou potřeba i pro ženy, tak se rušily, protože kapacitě nebyly obsazeny.

Žen přitom málo nebylo. Jen nebyly vidět. A tak vznikl zažitý stereotyp bezdomovce jako muže. Ale právě díky otevření zařízení, které se zaměřují přímo na ženské problémy, se pohled na bezdomovectví v posledních letech změnil – vysvětluje Rad Bandit.

Rad Bandit: Když média před deseti lety psaly o bezdomovectví, tak vždycky ten článek provázela fotografie nějakého vousatého muže, který ležel na lavičce někde s lahví vodky nebo piva. A tady ty obrazy se hodně změnily, ať už v médiích, nebo i v hlavách profesionálů a sociálních pracovníků. Tak už neuvažujeme o bezdomovectví jako o problému, prostě muže ve středním věku. Ale přemýšlíme o problémech žen, přemýšlíme o problémech dětí, přemýšlíme o problémech lidí se zdravotním znevýhodněním, přemýšlíme o dalších podskupinách, které v té populaci lidí bez domova jsou.

Genderové aspekty ženského bezdomovectví se tak stávají víc veřejným tématem. I tak je ale svět žen bez domova stále plný předsudků a nepochopení. A pravděpodobně ještě nějakou dobu bude.

Já: Co by pomohlo zredukovat ženské bezdomovectví?

Rad Bandit: Musíme tu společnost budovat jako spravedlivější, aby se nám nestávalo, že lidi si ten handicap sociální nesou už z raného věku, kdy to začíná ve škole a táhne se to dál, problémy v rodině a podobně. Je to i téma vyloučených lokalit a podobně. Je to téma mladých, kteří opouštějí dětské domovy. Máme spoustu klientek, který odešly z dětských domovů a vlastně už tam nebyla žádná návazná péče. Takže jako budovat spravedlivější společnost, kvalitní vzdělání, podpůrný systémy. Ty ženy jsou hodně ekonomicky znevýhodněné. Když ten problém je nastartován v mladém věku, tak už se to potom v podstatě dohnat nedá.

(začne hudba)

Já: Kateřino, co byste byla ráda, aby lidi věděli o ženách bez domova?

Kateřina: Že jsme taky jenom lidi. A že většina z nás za tu situaci, v který jsme, tak prostě nemůže. Protože nikdo z nás si nevybere rodinu, do kterých se narodí. Nikdo z nás si nevybere životní cestu.

To není nalinkované, že půjdete doprava, doleva, nebo doprostřed. Takže každý z nás se občas vydal špatnou cestu a pak na to doplatil. Ale fakt bych chtěla vzkázat, že jsme taky jenom lidi.

(hudba)

Jak dopadne příběh Kateřiny, Jany nebo Evy netuším. Nejistím ani, co prožívají všechny ostatní ženy, které třeba momentálně přespávají u svých známých nebo kamarádů. Jedna věc mi ale z rozhovorů o ženském bezdomovectví vyplynula. O tom, jak a jestli se změní přístup k ženám bez domova, musí rozhodnout společnost sama.

Do světa zapomenutých žen vás vzala Anna Müllerová.